

Voor verzoening zijn geen regels te geven

Verzoening is een veelbesproken thema in de christelijke geloofsleer. Dat is terecht. Het gaat om het hart van de zaak, namelijk om de vraag naar de manier waarop de verstoorde relatie tussen God en mens wordt hersteld. Er wordt bij tijd en wijle heftig over gediscussieerd. Soms liggen de opvattingen zover uiteen dat de partijen onverzoenlijk blijken te zijn. Dan is er dus iets grondig mis, want het kan niet anders dan dat een goede relatie met God doorwerkt in een goede onderlinge verstandhouding tussen mensen onderling en zeker als die mensen ook nog eens in dezelfde God geloven. De discussies over dit onderwerp in de kerk staan ook niet los van de manier waarop we in de samenleving omgaan met vragen rondom schuld, straf en vergeving. De vraag naar de juiste verhouding tussen misdaad en straf roept veel emotie op. Er is de laatste tijd veel aandacht voor de slachtoffers: wordt er wel recht gedaan aan hun gevoel van recht? Is alle schuld wel vereffend met een bepaalde geldboete of vrijheidsstraf? Is er bij dit alles ook nog vergeving mogelijk?

In de Bijbel is er veel aandacht voor de verzoening tussen God en mensen en tussen mensen onderling. Dat gebeurt heel realistisch; ontvullend, maar niet zonder hoop. Een goed voorbeeld daarvan is hoe koning David wordt beschreven in zijn omgang met God en mensen. In de boeken Samuël lezen we eerst over zijn weg naar de troon. Dat gebeurt in een fascinerende haat-liefde verhouding met zijn voorganger, koning Saul. Daarin betoont de jonge, door iedereen – ook door God – geliefde David zich heldhaftig en grootmoedig. Hij betoont zijn respect voor Saul als gezalfde van de Heer. Hij bezweert Sauls neerslachtigheid met zijn muziek en hij vergeeft hem keer op keer, zelfs als Saul hem naar het leven staat. David is ook oprecht verdrietig om de dood van Saul. Dat beeld van de verzoeningsgezinde David verdwijnt op het moment dat hij zich vergriipt aan Batseba, de vrouw Uria. Wanneer Batseba zwanger van hem blijkt te zijn en David er niet in slaagt met een list onder zijn verantwoordelijkheid uit te komen, maakt hij misbruik van zijn koninklijke macht en laat Uria omkomen in de strijd. De profeet Natan confronteert David met zijn zonde en David toont berouw. Psalm 51 getuigt ervan op indrukwekkende wijze. Het is een lied vol diepgaand zondebesef. De vraag naar vergeving van zonden en daarmee verzoening met God wordt er nog open gelaten. In Psalm 65:4 klinkt het verwachte antwoord: “Worden onze zonden mij te zwaar, U neemt weg wat wij misdeden”. In het vervolg van het verhaal in de boeken Samuël lijkt het ook weer goed te komen tussen David en God. Het eerste kind van David en Batseba moest sterven, maar het tweede wordt zijn glorieuze opvolger: Salomo. Toch lijkt er vanaf deze onverkwikkelijke affaire iets definitief stuk te zijn gegaan. Met David en zijn familie gaat het niet goed. Hij verliest zoon op zoon: na de eerstgeborene van Batseba ook Amnon en later Absalom. Met die laatste heeft David een haat-liefde verhouding zoals eerder met Saul. Absalom had Amnon gedood en werd daarom door zijn vader verbannen. David laat zich na jaren weer met hem verzoenen, maar het komt niet echt goed tussen hen beide. Dan komt Absalom in opstand tegen zijn vader. Het kost Absalom zijn leven, waarop David dan weer ontroostbaar is. Alle lust tot verzoening is nu bij hem weg.

Dat blijkt ook aan het slot van zijn leven. Het laatste wat David doet is zorgen dat er wraak genomen wordt op de mensen die hem dwars hebben gezeten.

We kunnen vaststellen dat David weet wat verzoening is met God en met mensen. We hebben er mooie liederen aan te danken. We zien echter ook dat zelfs voor mensen van zijn kaliber het niet eenvoudig is om daar ook naar te leven. We kunnen ons zelfs afvragen of het menselijkerwijs wel mogelijk is? Een heel uitgebreid antwoord op die vraag vinden we in verhaal over Mozes en het volk Israël in hun ontmoeting met God bij de berg Sinai. De eerste confrontatie, zoals wordt verteld in Exodus 19, laat zien hoe groot de afstand is tussen de heilige God en het aardse, onvolmaakte volk. Men mag de berg waar God zich openbaart nog niet eens aanraken. Mozes is de uitzondering. God had immers ook eerder contact met hem gelegd. Mozes ontvangt nu op de berg aanwijzingen waarmee het volk de relatie met God kan aangaan en onderhouden. Daarbij wordt ook rekening gehouden met fouten en onvolmaaktheden. Er worden regels opgesteld voor verzoening. De hogepriester zal als middelaar bij de offerdienst een gouden tekst “aan de Here gewijd” op zijn voorhoofd dragen. Daarmee neemt hij (volgens Exodus 28:38) de schuld van de Israëlieten op zich en houdt hij de weg naar God toe open.

Alle mooie regels ten spijt gaat het ernstig fout. In Exodus 32 wordt verteld hoe de Israëlieten een tastbaar gouden kalf verkiezen boven de Here, nota bene daarin bijgestaan door de hogepriester Aäron. Het gevolg is dat ze God nu goed leren kennen. Om te beginnen blijkt dat Hij de zonde niet ongestraft laat. Zijn boosheid is dodelijk. Vervolgens blijkt er toch weer ruimte voor verzoening. Wat nu volgt (in Exodus 34) zou men het hart van het Oude Testament kunnen noemen: God laat zich zien aan Mozes en laat hem daarbij ook in zijn hart kijken. Hij openbaart zich als barmhartig en genadig, bereid om zonden te vergeven, maar ook als de God die het kwaad niet ongestraft laat.

Vervolgens werd de relatie met God opnieuw wordt opgebouwd via allerlei wetten en regels, met als hoogtepunt de instelling van de grote verzoendag (Leviticus 16). Daarmee is de verzoening met God echter allerm minst vanzelfsprekend. Profeten als Jesaja hameren dat er keer op keer in, vaak verwijzend naar hoe ongenadig gelovige mensen met elkaar omgaan. Zo blijft het inzicht hangen dat verzoening een misschien wel bovenmenselijke inspanning is. “Alleen God kan zonden vergeven”, zeiden schriftgeleerden tegen Jezus (Marcus 2:7). Ze hadden gelijk en het wordt telkens weer bewezen. Mensen proberen het wel, maar het zolang de herinnering aan het kwaad niet is uitgewist blijft het bij goedbedoelde pogingen. Wie zegt: “Ik kan het je wel vergeven, maar wat je gedaan hebt niet vergeten” bewerkt geen verzoening.

Er zijn wel uitzonderingen die deze regel bevestigen. Zoals Nelson Mandela. Hij belichaamt verzoening in het door apartheid verscheurde Zuid-Afrika. Na de omwenteling volgend op zijn vrijlating werd een verzoeningscommissie ingesteld. Maar uit het werk van die commissie blijkt dat het lichtend voorbeeld van Nelson Mandela niet in juridische structuren is vast te leggen.

Het ging in deze bijdrage niet over Jezus Christus. Maar ik zie wel een duidelijke lijn lopen vanuit het Oude Testament. Als God niet het initiatief neemt tot verzoening wordt het niets. Ik hoor ook iets van een waarschuwing tegen elke poging de verzoening vast te leggen in regels of een verzoeningsleer: het is goed en moedig dat je het probeert, maar pas in Gods naam op voor valse of schijnheilige zekerheden.